

INTRODUCCIÓ A LA PRESENCIA PORTUGUESA EN TERRES GIRONINES DURANT LA GUERRA CIVIL CATALANA DEL SEGLE XV (1462-1472)

JORDI INDIANO

Llicenciat en Història

1. CONTEXT HISTÒRIC. LA GUERRA CIVIL CATALANA DEL SEGLE XV (1462-1472)

El segle XV fou per Catalunya, i per molts altres indrets d'Europa, un període de reivindicacions i lluites socials entre les classes benestants i les classes humils. Mentre els uns volien conservar com fos els seus privilegis i la seva influència social i econòmica, els altres, com eren els pagesos, vivien pràcticament en situacions de falta de llibertat. I si a això afegim la situació de fam endèmica en què es trobaven aquests últims –ateses les males collites i les epidèmies de la pesta–, entendrem fàcilment la violència de la guerra. Per aquest motiu, l'enfrontament fou una veritable guerra civil –la primera que patia el Principat– on uns catalans lluitaren contra d'altres.

Tres protagonistes principals tingué aquest conflicte. D'una banda, l'oligarquia feudal i burgesa; de l'altra, la Monarquia, i al mig, patint les arbitrietats d'ambdós bàndols, les classes populars.

Els motius estructurals que ajuden a explicar el perquè d'aquesta guerra són diversos:

- una crisi econòmica que venia patint el Principat des de feia temps;
- una situació explosiva al camp català: la qüestió remença;
- un conflicte municipal a Barcelona.

No obstant això, un fet concret provocà l'inici de les hostilitats. A finals de l'any 1460, Joan II ordenà la detenció del seu fill Carles de Viana.

La posterior petició al rei que alliberés el seu fill obligà inicialment Joan II a acceptar-la –Capitulació de Vilafranca del Penedès, de juny de 1461–. Aquella establia que el rei hauria de demanar autorització al Consell del Principat per poder-hi entrar (el monarca només conservaria el poder de convocar les Corts i el nomenament de ministres i oficials). Però la mort, pocs mesos després, del príncep de Viana, va fer que Joan II entrés al Principat, el juny de 1462, i s'apoderés de Balaguer, fent cas omís de la sobredita Capitulació, amb la qual cosa la guerra fou un fet. Això provocà que les classes dirigents catalanes destituïssin Joan II i oferissin la Corona, al llarg dels deu anys de guerra, successivament a Enric IV de Castella, Pere de Portugal i Renat d'Anjou, la qual cosa provocà que el Principat es dividís en dos bàndols: els partidaris de Joan II i els partidaris de la Generalitat.

Durant aquests anys de lluita, la iniciativa gairebé sempre, la tingueren els partidaris de Joan II. Ja a les acaballes del conflicte, s'arribà a una entesa entre ambdós bàndols, coneguda com a Capitulació de Pedralbes (1472), per la qual el rei Joan II es comprometia a respectar les Constitucions de Catalunya.

Però un cop acabada la guerra, calia reconstruir de nou el país. Així, l'herència deixada pel conflicte no podia haver estat pitjor:

- una desfeta demogràfica i econòmica molt important. Així, per exemple, es produïren moltes emigracions cap a Nàpols i València;
- el problema remença continuà sense resoldre's;
- pèrdua del Rosselló i la Cerdanya a conseqüència dels pactes que s'establiren al començament de la guerra entre Joan II i Lluís XI de França.

2. PERE IV I LA CASA D'URGELL

Un dels reis a qui la Generalitat oferí la Corona fou, com hem dit, Pere de Portugal o Pere IV pels catalans.

Que la Generalitat oferís a un noble portuguès ser rei dels catalans, no és pas per casualitat, sinó perquè precisament l'avi d'aquell, fou Jaume II d'Urgell el Dissortat, darrer comte d'Urgell, el qual, recordem, tingué tres néts que foren reis:

- l'esmentat Pere IV, rei dels catalans;
- Isabel, reina de Portugal, que es casà amb Alfons V, rei d'aquell país, i
- Joan, rei consort de Xipre i príncep d'Antioquia.

3. PERE IV I ELS PORTUGUESOS

Durant el seu breu regnat, Pere IV es mostrà com un mal militar, car anà perdent, una rera l'altra, places importants com Lleida (5-7-1464), Vilafranca del Penedès, Igualada (17-7-1465) i Cervera (14-8-1465). Després de la derrota de Calaf, l'any 1465, deixà de gaudir de la confiança de les autoritats catalanes –ell argumentava a favor seu que els diputats entorpien la direcció i conducció de la guerra amb les seves contínues discussions–. A més a més, s'enfrontà a la Generalitat per la defensa de les prerrogatives reials i per la seva parcialitat envers els militars portuguesos que l'acompanyaren a Catalunya. Això provocà que, a poc a poc, s'anés envoltant cada vegada més, dels seus incondicionals: els portuguesos, principalment militars i eclesiàstics, la qual cosa, a la vegada, provocaria moltes desconfiances entre els diputats de la Generalitat.

I és que Pere IV no arribà sol a Catalunya i així ens ho mostra l'abundant documentació que hi ha sobre aquest període, sobretot en els registres de l'antiga Cancelleria Reial. Amb ell arribaren tot un seguit de personatges de famílies nobles lusitanes que tingueren el seu protagonisme al llarg del conflicte, defensant la causa de les institucions catalanes i en contra de Joan II. Així, apareixen cognoms com Almada, Eça, Vaz o Vázquez, Teide, Dias, Moraes, Téllez, Silva, Anes, Portocarrero, Sampaio, etc.. Molts d'aquests, estigueren directament relacionats amb l'Empordà. Són diversos els autors¹ que han aportat prou evidències documentals i racionals, entre els quals hi ha sobretot i fonamentalment J. E. Martínez Ferrando, i entre d'altres, Jordi Bilbeny², que ha posat de manifest que els Anes i d'altres nobles portuguesos vivien a Pals i que Pere de Çuñiga, que fou mariscal del príncep Carles de Viana, en finalitzar la guerra es quedà a l'Empordà.

En acabar-se la guerra, la Generalitat, a molts d'aquests portuguesos que havien aconseguit ocupar càrrecs importants, els hi reclamà els títols

¹ BAQUÉ, T., Els Yáñez a Catalunya, dins "*Terra Rubra*", Tarroja, març-abril 1993, , nº 21.

Vg. també COLL, N., Vicente Yáñez Pinzón, descubridor del Brasil, corsario en Cataluña, dins "*Hispania*", X, Madrid, 1950.

² BILBENY, J., *Brevíssima relació de la destrucció de la història. La falsificació de la descoberta catalana d'Amèrica*, Els llibres del Set Ciències, Arenys de Mar, 1998.

Vg. també BILBENY, J., *La descoberta catalana d'Amèrica. Una reflexió sobre la manipulació de la història*, Edicions Gargot, Granollers, 1999.

i propietats adquirides. N'hi hagueren que retornaren a Portugal, però d'altres es quedaren al Principat per raons diverses. Foren aquests últims, els que oferiren una resistència més tenaç a l'hora de deixar els seus castells, títols, viles i possessions. I fou precisament la zona de Torroella de Montgrí i de Pals una de les més conflictives.

4. ELS SILVA

D'entre tots aquests personatges que arribaren a Catalunya acompanyant el Conestable, dels que més poder aconseguiren durant la seva estada a Catalunya, foren els Silva, en concret els germans Joan i Ferran de Silva.

4.1. JOAN DE SILVA

Pel que fa a aquest personatge, l'Empordà fou l'escenari on aquest desenvolupà preferentment les seves activitats. Poc temps després d'arribar a Catalunya (3-5-1464), fou designat capità de la vila de Castelló d'Empúries i del seu comtat³. Però no s'acabà aquí la seva carrera ascendent com a militar, perquè l'any següent (11-9-1465) era nomenat capità de la província de l'Empordà i del Bisbat de Girona⁴. Val a dir que establí la capital a La Bisbal, vila que guanyà el Conestable el 7 de juny de 1465. *“Quan el conestable portuguès reeixí a apoderar-se de la Bisbal... no tan solament la va deixar gairebé despoblada, sinó que encara li canvià el nom pel de Camp-reial [aquest nom es mantingué fins l'any 1471]. Es féu càrrec del castell el militar lusità Carlos de Tondo, i altre cavaller portuguès, Joao da Silva, per raó de la capitania general que establí a Camp-reial, imprimí nou impuls al paratge bisbalenc”⁵.*

Podríem destacar també de la seva estada a Catalunya durant aquell període, tres fets més:

La forta disputa que mantingué amb la Generalitat sobre qui tenia facultat o no per fer segons quines coses (nomenar capitans de castells, obligar els veïns d'algunes viles a agafar les armes, la imposició de tributs, etc.). Els diputats es queixaven al monarca una i altra vegada de la con-

³ Arxiu de la Corona d'Aragó, Registre Exercitum, I, fol.56

⁴ A. C. A., Registre Exercitum, II, fol.20

⁵ CATALÀ i ROCA, P. (dir.): *Els castells catalans*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1991, vol. II, pàg. 621.

ducta arbitrària dels portuguesos, i en especial d'aquest personatge. No obstant això, en Joan sempre tingué el recolzament del rei.

Mentre tot això succeïa, en Joan protagonitzà l'única acció militar que ens ha arribat a través dels documents: el setge i posterior ocupació del castell de Palau Sa Verdera (gener - febrer de 1466). La presa d'aquest castell fou una preocupació constant per Pere IV i els seus homes, atesa la seva posició estratègica entre Castelló d'Empúries i el monestir de Sant Pere de Roda.

El setge culminà a principis de 1466 amb la rendició dels seus defensors sent nomenat (1-2-1466) el cavaller Miquel de Paneda capità del dit castell. Posteriorment, tornaria a mans dels partidaris de Joan II⁶.

Per aquells mateixos dies de la caiguda del castell de Palau Sa Verdera, en Joan era nomenat (4-3-1466) ambaixador i portaveu del rei Pere a Anglaterra, juntament amb el jurista Joan Andreu i el cavaller Bartomeu Garí⁷. Aquests, que sortiren del port de Barcelona el 31 de març de 1466⁸, tenien com a missió que Margarita de York, germana del rei d'Anglaterra, Eduard IV, es casés amb el mateix rei Pere. Però la prematura mort del monarca el juny d'aquell mateix any, va fer que l'ambaixada deixés de tenir sentit.

És a partir d'aquest moment, en què, aparentment, es perd el rastre d'en Joan de Silva.

4.2. FERRAN DE SILVA

En Joan no fou l'únic Silva que arribà a Catalunya. Respecte al seu germà Ferran, la documentació és més abundant. Així, sabem que a Portugal es feia dir Ferran Téllez de Meneses, però, a Catalunya, Ferran de

⁶ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., *Caballeros portugueses en el alzamiento de la Generalidad catalana contra Juan II*, dins "*Hispania*", XII, Madrid, 1952, pàg. 91 i següents.

⁷ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., *Pere de Portugal. Rei dels catalans vist a través dels registres de la seva Cancelleria*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1936, pàg. 105.

⁸ "Març de l'any MCCCCLXVI. Diumenge, a XXX. Aquest die se reculliren ab dues naus, la una castellana, altra portuguesa, los magnífich mossèn Johan de Silva, portuguès, e misser Johan Andreu, doctor, missatgers tramesos por lo senyor rey al rey de Anglaterra, sobre lo fet del matrimoni qui-s tractava del senyor rey en Pere e de la germana del dit rey d'Anglaterra. És veritat que no partiren fins lo lendemà, que comptàvem XXXI del dit mes", dins *Dietari de la Generalitat de Catalunya (1411 a 1539)*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1994, pàg. 187.

Silva. Fou senyor de diverses viles portugueses, participà en diversos conflictes (Àfrica i Castella) i la seva arribada a Catalunya es produí pocs dies després de la pèrdua de la ciutat de Lleida, el juliol de 1464.

Hi ha certes diferències entre ell i el seu germà. Veiem en Ferran per diversos punts de la geografia catalana i no només a l'Empordà (fou capità de les viles de Molins de Rei, Llobregat, Martorell i Piera; també el trobem dirigint les obres de la fortalesa de Manresa). També és important destacar que, així com en Joan mostrà sempre una actitud una mica desconsiderada envers la Generalitat, en Ferran, en un principi s'hi mostrà indiferent, encara que amb el temps també actuaria com el seu germà.

El 17 de novembre de 1465 en Ferran era nomenat capità general de les viles de Ripoll, Sant Joan de les Abadesses i Camprodon i dels castells de La Guàrdia, La Roca i Blanca. I, pocs mesos després, el 8 de març de 1466, aconseguia la capitania general de l'Empordà i el Bisbat de Girona, substituint el seu germà, que anava com a emissari del rei Pere a Anglaterra⁹.

Amb la mort del Conestable (entre altres coses, el rei deixà escrit en el seu testament que en Ferran de Silva seguís com a capità general de l'Empordà), és lògic pensar que en Ferran, després de solucionar les seves diferències amb la Generalitat, tornés a Portugal (tant ell com el seu germà Joan estan enterrats a prop de Coïmbra)¹⁰.

5. ELS EÇA

5.1. PERE DE PORTUGAL -PERE D'EÇA- (1415-?)

Fill d'en Ferran d'Eça i d'Isabel d'Avalos, era pel costat patern, besnét del rei de Portugal Pere I. Acompanyà el rei Alfons V en les seves campanyes africanes, distingint-se en elles pel seu esperit lluitador, fet que li valgué ser armat cavaller. També acompanyà el Conestable l'any 1458 en el famós setge d'Alcàssar-Seguer, petita ciutat fortificada de l'estret de Gibraltar.

Només arribar al Principat (gener de 1464), li fou confiada la màxima direcció de l'exèrcit que lluitava en el sector interior del país, és a dir, a la zona de Cervera-Lleida. No obstant això, els seus esforços no pogueren

⁹ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., *Caballeros portugueses...*, citat pàg. 103-105.

¹⁰ *Ídem.*, pàg. 98.

impedir que Lleida caigués en mans de Joan II el 5 de juliol de 1464. Aquest fou el seu primer gran fracàs.

El 29 d'agost següent, fou nomenat capità general d'una armada formada per galeres, galiots, baleners, caravel·les i d'altres tipus de vaixells¹¹. Se li encarregà reforçar la guarnició de Cadaqués, controlar la situació a Roses i intentar conquerir Collioure. Però, pel que sembla, aquesta armada no arribà a sortir mai de port.

Aquesta operació fracassada, formava part d'una campanya militar, consistent en fer-se amb el control dels mars del nord de Catalunya.

Però, quan al desembre, tota l'Armada estava preparada per sortir, en Pere fou enviat juntament amb el vescomte de Rocafort a les immediacions del castell de Centelles i a Girona. Sabem que en aquesta campanya fou fet presoner.

Un segon fracàs a destacar fou la derrota de Calaf, batalla en la qual disposà del comandament de l'exèrcit. Fou capturat de nou per l'enemic. A partir d'aquest moment, sembla que no se li confià cap acció militar més.

Des de la seva arribada a Catalunya, va pertànyer al Consell Reial. Degut a la seva precària situació econòmica, el Conestable l'afavorí assignant-li béns confiscats a rebels.

Estigué present a Granollers en les últimes hores de vida del monarca. Com no podia ser d'altra manera, Pere IV deixà escrit en el seu testament que li fossin entregats 100 pacífics d'or al seu parent.

Una vegada mort el Conestable, caigué novament en mans de les forces de Joan II sent traslladat al castell de Xàtiva. Aconseguí la llibertat el 18 de juny de 1468.

5.2. JOAN DE PORTUGAL –D'EÇA- (1420-?)

També, com el seu germà Pere, acompanyà el rei Alfons V en les seves empreses pel nord d'Àfrica; posteriorment vindria amb el Conestable a Catalunya.

Les primeres notícies d'ell al Principat les tenim a partir de l'abril de 1464. El rei el recompensà amb el càrrec de camarlenc reial.

¹¹ En aquesta expedició també havien de participar altres capitans com Rafael Julià, Jaume Fivaller, Roderic Sampaio, Pere Ramon Torrelles, etc... Vegeu ADAO DA FONSECA, L., *Navegación y corso en el Mediterráneo Occidental. Los portugueses a mediados del siglo XV*, Ediciones Universidad de Navarra, Pamplona, 1978, pàgs. 63-65.

Fou designat per dur a terme alguna missió militar, la més important de la qual fou la d'acabar amb el focus rebel que capitanejava el cavaller Bernat Guillem d'Altarriba a la comarca de Vic. En aquesta empresa estigué acompanyat per mossèn Arnald de Vilademany i de Blanes. Degut a l'èxit obtingut, en Joan fou nomenat capità general de la comarca de Vic el 30 de juliol de 1464.

El mes següent, el veiem lluitant a la comarca del Ripollès. Degut als serveis prestats fou gratificat amb importants recompenses.

A l'abril de 1465 la seva mala relació amb el rei arribà a tals extrems, que fou expulsat del Principat i obligat a embarcar en un vaixell que es dirigí a la Provença o a Castella (Andalusia).

6. ELS YÀÑEZ (ANES, EANES, ETC..)

D'entre tots els portuguesos que vingueren a Catalunya, i que hi romangueren una vegada mort el Conestable i acabada la guerra, cal destacar els Yàñez. Alguns d'ells, ocuparen alts càrrecs dins la cort de Pere IV, desenvolupant tasques polítiques, militars o eclesiàstiques. La seva presència al Principat es troba força documentada en les obres d'en Martínez Ferrando "*Pere de Portugal*"¹², "*Caballeros portuguesas en el alzamiento de la Generalitat catalana contra Juan II*"¹³, "*Tragedia del insigne condestable don Pedro de Portugal*"¹⁴, i "*Catálogo de la documentación de la Cancillería Regia de Pedro de Portugal*"¹⁵.

6.1. ELS YÀÑEZ PINÇON

Gràcies a les investigacions dutes a terme, entre d'altres, per la Núria Coll, la Teresa Baqué, la Montserrat Rodríguez Fita i en Jordi Bilbeny, sabem que els Yàñez també consten a Catalunya com a Anes, Añes, Eanes,

¹² MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., *Pere de Portugal, rei dels catalans*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1936.

¹³ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., *Caballeros portuguesas ...*, citat..

¹⁴ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., *Tragedia del insigne Condestable don Pedro de Portugal*, CSIC, Madrid, 1942.

¹⁵ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., *Catálogo de la documentación de la Cancillería Regia de Pedro de Portugal, 1464-1466*, Dirección General de Archivos y Bibliotecas, Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación Nacional, Madrid, 1953-54, 2 vols.

etc., que desenvoluparen un paper destacat durant la guerra civil catalana contra Joan II, que tingueren càrrecs importants, que residiren a la zona de l'Empordà i que practicaren l'activitat del cors per les costes catalanes.

Aquests autors han documentat tres germans amb aquest cognom (Ferran, Alfons i Vicenç) tot i que en Martínez Ferrando ens afegeix un quart, l'Àlvar, que fou bisbe de la població portuguesa de Silves¹⁶.

Voldria esmentar un altre fet, segons el meu parer prou important i transcendental, com és l'expressió "*familiar del rei*", que apareix en diverses ocasions en la documentació de la Cancelleria reial de Pere IV el Conestable, referida a en Ferran i l'Alfons. Així, doncs, per la mateixa documentació reial queda clar que els Yañez Pinçon estaven emparentats amb Pere IV el Conestable, o sigui, amb la casa reial portuguesa.

A part d'estar emparentats amb la casa reial portuguesa, amb qui més ho podien estar? Doncs amb d'altres portuguesos vinguts a Catalunya durant l'època de la Guerra Civil catalana. Així, sabem per la documentació trobada per en Martínez Ferrando¹⁷, que Pere el Conestable era "cosí" i "parent" de Pedro Vázquez de Saavedra; dada, aquesta, confirmada per en Martí de Riquer que ens afegeix que eren cosins germans¹⁸. A més a més, els Vázquez i els Vaz (Váez, Vázquez) d'Almada també estaven emparentats per tal com duïen el mateix cognom. I per arrodonir-ho caldria afegir que l'Àlvar Vaz d'Almada era fill d'en Joan Annes (Yañez) d'Almada¹⁹, de la qual informació es dedueix que els Vázquez de Saavedra, els Vaz d'Almada i els Yañez estaven tots ells emparentats entre sí i amb la casa reial portuguesa.

6.2. ELS YÀÑEZ AZAMBUJA

6.2.1. Didac Yañez d'Azambuja

Fou fill de Pere Yañez d'Azambuja, gentilhome de la casa del duc de Coïmbra; lluità a Alfarrobeira al costat de l'infant Pere, i estigué al seu costat durant l'exili i a Catalunya -. Amb la mort d'aquell l'any 1466 tornà a

¹⁶ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., *Caballeros portugueses ...*, citat pàg. 118.

¹⁷ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., *Pere de Portugal...*, citat pàg. 210.

¹⁸ DE RIQUER, M., *Pedro Vázquez de Saavedra i Tirant lo Blanc*, "*Aproximació al Tirant lo Blanc*", Assaig-8, Quaderns Crema, segona reimpressió, Barcelona, 1996, pàg. 177.

¹⁹ OLIVEIRA MARTINS, J. P., *Os filhos de D. Joao I*, Tipografia de Parceira Antonio Maria Pereira, Lisboa, 1914, 3ª edició, 1914, pàg. 83.

Portugal al servei de l'hereu de la Casa de Coïmbra, Joan II²⁰. El seu avi, Roderic Yàñez, fou fill bastard de l'arquebisbe de Lisboa, Joan Estévez d'Azambuja. Aquest personatge –considerat membre del cercle més íntim de col·laboradors del Conestable–, pren el seu segon cognom de la localitat d'Azambuja que es troba situada en el districte de la pròpia capital del regne, al costat del riu Tajo. No obstant, en Dídac nasqué a Montemor-o-Velho el 1432. Assistí amb el futur rei Pere al setge d'Alcàsser-Seguer l'any 1458, sota les ordres d'Alfons V. Gaudí d'importants rendes en el mestrat d'Avis i fou comanador de l'Orde d'Avis a les viles d'Alter Pedroso i Ceda.

Acompanyà el Conestable a l'exili i posteriorment al Principat, arribant a Catalunya amb 32 anys. Si ens atenim a la documentació de la Cancelleria reial, veiem que en el seu pas per aquestes terres, les seves funcions tingueren més de civil que no pas de militar. Així, obtingué el càrrec de guarda-roba reial, molt relacionat amb el de tresorer, càrrec ocupat pel cavaller català Guillem Setantí, amb el qual se suposa mantingué una estreta relació.

El novembre de 1464, el trobem encarregat de vigilar el pas de Martorell. Més tard, el 23 d'agost de 1465 li fou confiada la capitania de Prats de Rei. No tenim constància que participés en cap acció destacada. Li fou atorgat el castell de Montsoriu (comarca de La Selva), amb tots els seus termes, situat al vescomtat de Cabrera, possessió que li fou confirmada pel rei en el seu testament.

No obstant això, la figura d'en Dídac cobrà veritable importància després del seu pas per Catalunya, sota el regnat de Joan II de Portugal. D'aquesta època, és especialment important destacar el fet que, l'any 1481 dirigí una expedició a la costa oest africana, expedició en la qual també hi anava el futur descobridor del Nou Món²¹. L'any següent fundaria el castell de Sant Jordi de Mina, a la costa de Guinea, lloc que serví de base per a futures expedicions i com a lloc de protecció dels comerciants portuguesos. A la tornada de l'Àfrica el rei Joan II el nomenà membre de la seva Casa²².

²⁰ PINHEIRO MARQUES, A., *A maldição da memória do infante dom Pedro e as origens dos descobrimentos portugueses*, Centro de Estudos do Mar, Figueira da Foz, 1994, pàg. 234.

²¹ Vegeu <http://www.artehistoria.com/frames.htm?http://www.artehistoria.com/historia/personajes/5581.htm>

²² Vegeu http://genealogia.sapo.pt/pessoas/pes_show.php?id=60989

6.2.2. Pere Yàñez d'Azambuja

Potser fou germà d'en Dídac. Escuder reial a qui se li confià el castell d'Hostalric. Això passava en els últims temps de la intervenció portuguesa. A diferència d'en Dídac, aquest protagonitzà una gran activitat militar a Hostalric i altres indrets²³. Francesca Solsona també ens parla d'ell, però com a Pere de Sambuga, i també l'esmenta com a capità d'Hostalric durant la lloctinència de Joan d'Anjou²⁴.

6.3. ALTRES YÁÑEZ

6.3.1. Roderic Yàñez

Capellà reial. Li fou confiada l'administració dels béns del monestir de Santa Maria d'Amer²⁵.

Durant un temps se li encomanà la recaptació de les rendes i els impostos de Campreal (La Bisbal d'Empordà)²⁶, i juntament amb l'Àlvar Yàñez de Polvoa, capità del castell de la mateixa vila empordanesa, tingué com a missió repoblar aquesta zona amb gent addicta a la causa de la Generalitat²⁷.

6.3.2. Pere Yàñez Lobera

Des de l'abril de 1466, fou capità del castell de Palau Sa Verdura, en substitució de Miquel de Peneda²⁸.

7. ELS PORTOCARRERO

Durant aquells anys de guerra civil, trobem un tal Joan de Porto Carreyro, encarregat de l'Armeria Reial de Pere IV²⁹. Pels treballs d'en Martínez Ferrando sabem que aquest personatge fou dels primers que

²³ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., *Caballeros portugueses...*, citat pàg. 110.

²⁴ SOLSONA CLIMENT, F., *Aspectos de la dominación angevina en Cataluña (1466-1472). La participación portuguesa en la revolución contra Juan II, "Bracara Augusta"*, XIV-XV, gener-desembre de 1963, pàg. 277.

²⁵ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., *Caballeros portugueses...*, citat pàg. 118.

²⁶ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E., *Catálogo de la Documentación ...*, vol. II, citat pàg. 109.

²⁷ ídem, vol.II, pàg. 151.

²⁸ ídem., vol.II, pàg. 185.

²⁹ MARTINEZ FERRANDO, J. E., *Caballeros portugueses...*, citat pàg. 82.

acompanyaren el Conestable en la seva arribada a Catalunya, perquè ja el 19 de març de 1464 el tenim documentat³⁰.

No obstant això, l'últim registre que hi ha d'ell data 2 de desembre de 1465, amb la qual cosa podem pensar que durant l'any 1466 aquest personatge hauria abandonat Catalunya. On hauria anat? Quina biografia presentava? De moment aquestes preguntes queden a l'aire a l'espera de noves recerques.

Hi ha però, un fet curiós que caldria comentar. Dels registres de la Cancelleria reial de Pere IV, pel què fa a l'any 1466, apareix el nom de Joan del Porto, que podria ser la mateixa persona que en Joan Portocarrero. Si més no, sabem que aquell era portuguès. En un registre de 27 d'abril de 1466 Pere IV ordena a Arnau Vilademany i de Blanes, portaveu del governador de Catalunya, que capturi als traïdors (els portuguesos Fonseca, Joan del Porto i Ferran Álvarez, subcavallerís reial, i altres catalans) que entregaren a l'enemic el castell i la vila de Bagà. Un mes després, el 30 d'abril de 1466, poc abans de morir el Conestable, aquest ordena portar a la seva presència el portuguès Joan del Porto, que estava pres al "Castell Nou" de Barcelona³¹.

8. ALTRES PORTUGUESOS

8. 1. RODRIGO DE SAMPAIO³²

Fou un dels cavallers portuguesos que més destacaren en la guerra contra Joan II, i dels primers que arribaren amb el Conestable a Catalunya, perquè el 28 de gener de 1464 ja tenim notícies d'ell³³. El veurem formant part del Consell Reial.

Degut a la seva intervenció a Cervera, el rei Pere el recompensà assignant-li a perpetuïtat els castells i viles de Jorba i d'Òdena.

Del seu pas per Catalunya cal destacar la seva actuació com a capità de galeres, en tant que formà part, juntament amb els catalans Nicolau Julià, Joan Fivaller, Pere Ramon Torrelles i el portuguès Pere d'Eça, d'una

³⁰ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E.: *Catálogo de la Documentación ...*, vol. I, citat pàg. 57.

³¹ ídem, vol. II, pàgs. 187 i 200.

³² Vegeu ADAO DA FONSECA, L., *Navegación y corso...*, citat pàgs. 44-47. MARTINEZ FERRANDO, J. E., *Caballeros portugueses*, citat pàgs. 111-115.

³³ A. C. A., *Exercitum*, I, fol. 7 v.

armada que a finals de 1464 havia de sortir de Barcelona cap a França amb l'objectiu d'impedir l'avitualament d'armes a les forces de Joan II a l'Empordà.

Posteriorment, entre el setembre i l'octubre de 1465, anà com a ambaixador a la cort de Portugal, acompanyat de fra Pere Anton Ferrer, abat de Montserrat, per negociar diversos afers amb el rei Alfons V. Aquest, retingué l'abat fins després de la mort del Conestable com a represàlia pel mal tracte infligit als portuguesos que hi havia a Catalunya lluitant al costat de les institucions catalanes.

8.2. ALFONS D'OBIDOS

Escrivà de ració de la Casa Reial de Pere el Conestable, fou un dels portuguesos més lleials a aquell, fins al punt de ser anomenat en alguns documents com a "parent", i un dels beneficiaris del seu testament. L'abril de 1464 ja trobem referències documentals d'aquest personatge a Catalunya³⁴.

La seva presència en terres gironines la trobem en poblacions com Garriguella i Castelló d'Empúries. El Conestable li féu cessió el juny de 1465³⁵, d'uns béns confiscats a Garriguella als donzells Joan de Vallgornera i Jaume Miquel de Pau. "*Mort el monarca, els diputats ordenarien als de Garriguella que no possessin dificultats al cavaller portuguès en la percepció de les rendes que aquell li assignà en la vila i terme, la qual cosa demostra que Obidos fou ben considerat pels elements de la Generalitat*"³⁶.

D'altra banda, mesos abans, al març, trobem Obidos a Castelló d'Empúries³⁷.

8.3. CARLOS DE TONDO

Militar portuguès capità del castell de La Bisbal: "*Quan el conestable portuguès reeixí a apoderar-se de la Bisbal... no tan solsament la va deixar gairebé despoblada, sinó que encara li canvià el nom pel de Camp-reial [aquest nom es mantingué fins l'any 1471]. Es féu càrrec del castell el militar lusità Carlos*

³⁴ A.C.A.: R. 23 Intrús, foli 33v

³⁵ A.C.A.: R. 29 Intrús, fol. 128.

³⁶ A.C.A.: Lletres trameses, nº 684, pàg. 39.

³⁷ A. C. A., Registre. 22 Intrús, fol. 47 v.

*de Tondo, i altre cavaller portuguès, Joao da Silva, per raó de la capitania general que establí a Camp-reial, imprimí nou impuls al paratge bisbalenc*³⁸.

8.4. RUY BARBA

Francesca Solsona diu d'aquest personatge que fou un valerós defensor d'alguns castells de l'Empordà: "*Ruy Barba i els de la seva companyia... continuaren llavors a l'Empordà, custodiant Castelló d'Empúries i ... el castell de Montroig*"³⁹.

8. 5. GONÇALVO LORENÇ

Per la mateixa autora, sabem que ens els registres existents a l'Arxiu de la Corona d'Aragó⁴⁰, aquest personatge és esmentat com a portuguès i capità del castell de Sant Salvador i del monestir de Sant Pere de Rodes⁴¹.

8. 6. FERNANDO ÁLVAREZ

Subcavallerís reial, participà a la batalla de Calaf al costat del Conestable a qui deixà el seu cavall. Com a recompensa el rei li concedí uns molins que el rebel Miquel Pere tenia a la vila de Pals⁴². Posteriorment, Joan de Lorena confirmà i amplià dita concessió⁴³.

Cal recordar que hi ha documentat un altre Álvarez, dit Joan, que era el barber del Conestable i que tenia residència a Barcelona, gràcies a una donació feta pel mateix rei⁴⁴.

8. 7. CASCUNY I SANXO DE CARONJA

Actuaren a la zona de Castelló d'Empúries provocant desordres⁴⁵.

³⁸ CATALÀ I ROCA, P. (dir.): *Els castells ...*, citat vol. II, pàg. 621.

³⁹ SOLSONA CLIMENT, F., *Aspectos de la dominación..* , citat, pàg. 276.

⁴⁰ A.C.A., Generalitat, Lletres trameses, tom n° 685, 26v.

⁴¹ SOLSONA CLIMENT, F: *Aspectos de la dominación..* , citat , pàg. 277.

⁴² A.C.A.: Intrús, registre 29, foli 187v.

⁴³ A.C.A.: Intrús, registre 49, 76v i 102v.

⁴⁴ MARTINEZ FERRANDO, J. E., *Caballeros portugueses*, citat pàg. 122.

⁴⁵ A.C.A.: Intrús, registre 62 i 84.

9. CONCLUSIONS

Una de les conclusions a què podem arribar després de tot el que he explicat fins aquí, és la presència a casa nostra, durant els anys immediatament anteriors al descobriment d'Amèrica, de gran nombre de portuguesos - nobles o eclesiàstics en la seva majoria - relacionats o bé amb Jaume d'Urgell o bé amb la casa portuguesa de Coïmbra, de la qual el Conestable Pere en formà part.

Una vegada mort aquest darrer, molts dels seus compatriotes tornaren a Portugal, però d'altres es quedaren a Catalunya durant la resta de la guerra però també un cop acabada aquesta, ja que alguns d'ells s'havien casat amb gent del Principat. Tal seria el cas, per exemple del casament –celebrat entre finals de 1464 i principis de 1465- entre el noble portuguès Joan d'Almada, segon comte d'Abranches, i Elionor de Pallars, germana del darrer comte de Pallars, Hug Roger. Aquesta relació entre ambdues cases tindria uns anys després, la seva continuació amb un episodi no gaire conegut. Aproximadament vers l'any 1484, estant el comte de Pallars exiliat al sud de França⁴⁶, per ordre del rei de Portugal, assassinà un dels nobles que havia gosat conspirar contra la mateixa monarquia, anomenat Fernao da Silveira. Un autor portuguès, com és l'Alfredo Pinheiro Marques parla del comte de Pallars com de l'agent local del rei de Portugal a la zona.⁴⁷

⁴⁶ Cunyat d'en Joan d'Abranches, que a la vegada era fill del capità major de la mar, Àlvar Vasques d'Almada, i el millor amic del pare del Conestable Pere.

⁴⁷ PINHEIRO MARQUES, A., *A maldição...*, citat, pàg. 237.